

Maria Teresa Codina: «Si el nen no sent seu el que li expliques, no ho aprendrà»

La mestra diu que «la primera cosa per ser solidari és estar convençut que som iguals»

Menuda i espavilada. Reservada i atenta. Maria Teresa Codina (Barcelona, 1927) té 91 anys i podria dir que ho ha fet tot, però encara té ganes de seguir aprenent. La Universitat de Vic (<https://www.uvic.cat/noticies/la-uvic-ucc-nomenara-doctora-honoris-causa-m-teresa-codina-referent-del-moviment-de>) l'ha nomenada Doctora Honoris Causa per ser un dels grans referents de la renovació pedagògica catalana. La seva llista de fites és llarga: l'any 1956, tot i l'amenaça del franquisme, va fundar l'escola Talitha, que clandestinament recuperava la pedagogia de la Segona República. El 1965, amb altres professors entusiastes, va fundar l'Escola de Mestres Rosa Sensat i, al barri marginal de Can Tunis, on vivien molts gitanos que no havien trepitjat mai una classe, va contribuir a fer néixer el 1978 l'escola Avillar Chavorrós i el 1988 l'institut Xavó-Xaví.

M'explica amb detall records de fa 70 anys i que, per la frescor, semblen d'abans-d'ahir. I penso que ara que estem tan encaparrats a innovar, valdria la pena veure que el que més val al món ve de lluny i és l'actitud. Les ganes d'arriscar-te, de somiar, de crear, de veure oportunitats allà on tothom assenyala problemes. Parlo amb una dona que ha tingut com a passió adaptar-se a les situacions dels alumnes (sense esperar que sigui al revés), dignificar-los (siguin d'on siguin, siguin qui siguin) i valorar-los. Però comencem pel principi: va aprendre a fer de mestra sense voler-ho ser.

Foto: Gemma Ventura

De jove tenies claríssim que no volies ser mestra.

Soc la gran d'onze germans, estava cansada de repassar les taules de multiplicar, d'ajudar a fer els deures, de demanar la lliçó, de mirar si tenen això acabat, de jugar, d'explicar contes. Eren germans molt seguits: soc la primera i em porto vint anys amb la més petita. I pensava si això ja ho he fet ara, doncs ja està. I amb el temps ho he anat pensant. No volia ser mestra de cap manera pel que havia viscut amb els germans, però de fons havíem tingut una formació molt seriosa: soc la gran i m'ocupava dels petits.

Feies de mare.

Vosaltres dues parleu-ho i arregleu-ho. Quan un nen es fa mal, perquè un altre li ha fet una empenta, cuidar el que ha patit l'esgarrinxada i després parlar amb l'altre. El meu pare era metge i tenia una cosa molt humana: i l'altre, què? Per culpa de la seva empenta s'ha fet mal. Si hi ha una ferida, el primer rentar-se amb aigua i sabó, després ja veurem. Els petits, servir els plats. Tinc un germà que va néixer amb la vista delicada, ara és cec, i sempre li havia de fer molts *cuidados*. A la guerra tot era molt difícil i si hi havia alguna cosa de menjar, primer sempre eren els petits. Mai ningú m'ha dit agafa'n menys, perquè la gana que tenia jo també la tenien els petits, però ells eren petits.

Sense saber-ho ni voler-ho vas aprendre a fer de mestra a casa.

Tot el que té a veure amb els valors ho vaig viure amb la família. El que no vulguis per a tu no ho facis a ningú, no deixis per a demà el que pots fer avui, les coses que es comencen s'han d'acabar: tant si és un plat de sopa com un llibre, costa tant fer una cosa ben feta com una mal feta, i mal feta és pitjor. M'ho havien repetit deu mil vegades.

Un avantatge dels qui tenen molts germans és que t'estalvies creure que ets el centre de l'univers.

I tenir una família que s'ha ocupat dels germans és important. Fer les coses amb atenció: deixa que l'altre faci. Valorar l'esforç, no aixafar l'altre. Si ha fet una cosa malament, que no es quedi amb l'angúnia i el remordiment, que tingui l'opció de fer una cosa ben feta. Quan vaig acabar el batxillerat el meu pare volia que estudiéssim tots: "Fer batxillerat és per a la vida", deia. M'havia anat prou bé. Volia anar a la universitat a fer filologia, perquè era el que m'agradava, però un professor d'allà li va dir que les noies només hi anaven per buscar nòvio, i que no feien res. Llavors no volia que hi anés. Saps què era l'examen d'estat?

No.

Un batxillerat de set anys en què es feia llatí des de primer. Després es feia un examen escrit i oral de tot (de matemàtiques, de filosofia, de tot). I amb l'exàmen aprovat i les 14 assignatures de magisteri, ja tenies el títol de mestra. El meu pare va voler que féssim això: "La feina de mestra sempre té sortida". I ho vam fer renegant. Les assignatures de magisteri eren de pa sucats amb oli: amb el tren de Vic a Barcelona mirava el llibre de pedagogia de primer, arribava a l'examen i aprovava.

Tothom podia ser mestre.

Sí. I les *labors*: durant tres anys anàvem a casa d'una mestra: el primer, era fer roba d'infant; el segon, la roba interior: des dels calçotets dels homes fins al coll; i el tercer, brodats.

Si no volies ser mestra, això devia ser una pallissa.

I tant. No en tenia gens de ganes, només ho feia perquè el meu pare estigués content. Vaig acabar i, per fi, vaig anar a la universitat. El meu pare em va deixar. Vaig estudiar filologia clàssica, perquè el que em feia il·lusió era traduir. I quan vaig acabar la carrera, que em va anar molt bé, estava convençudíssima que treballaria d'això. Un professor em va demanar que l'ajudés amb una traducció de Demòstenes, i jo, feliç, vaig començar a traduir. Al cap d'un temps, quan em vaig adonar que em passava tot un matí dubtant de si havia de posar "però" o valia més la pena posar "tot i que", vaig pensar això no puc continuar-ho. I avergonyidíssima li vaig dir que l'hi agrairia molt, però que no podia fer-ho. Vaig trobar que era tan fred, tan solitari, no ho podia comentar amb ningú, ni preguntar què et sembla?

Quant de temps hi vas estar?

Tres mesos, temps per poder-me convèncer del tot i per superar l'arribar-ho a dir. Soc molt tímida i havia agraït molt que m'ho proposés.

A més, abans la feina que tenies representava que havia de ser per tota la vida.

Imagina't, tothom em deia: "Et valoren molt, treballes per la Bernat Metge, a veure com ho fas, eh?". Però si una cosa veig que no, està claríssim que no puc continuar-la. De mica en mica, vaig començar a fer classes. Vaig anar coneixent mestres i pensava: "Buf, com estan!".

Què és el que veies a l'escola que no t'agradava gens?

Una cosa és l'autoritat: la tarima, els alumnes callats. Vaig començar a fer substitucions a l'escola de monges on havia treballat, i feia classe de llatí a alumnes d'onze o dotze anys. I veia una nena que tenia dificultats, i per ajudar-la deia: "M'agradaria parlar amb els pares, a veure com ho podem fer". "Amb els pares? No els has de dir res, ja ho fa la directora".

O sigui que els alumnes, com més lluny millor.

Sí. Si volia parlar amb la mestra de francès per veure com feia les classes: "I ara, això no ho necessites per a res. Tu fes bé la teva matèria, ocupa't del que és teu i que cadascú faci la seva". I la distància enorme que hi havia entre els mestres i els alumnes: els havies de parlar de vostè, el respecte. Ara faria riure fer-los posar bsdrets quan arribés el mestre.

Eren mestres aïllats.

Coordinació entre mestres? Ni existia aquest concepte. El desig de parlar amb algú que tenia més experiència era impossible. Hi havia una alumna que no feia mai els deures. Vaig dir que hi aniria un dissabte al matí, i faríem els deures de tota la setmana. I un mestre em va dir: "*No se lo tome tan en serio, señora Codina*". I no era cap càstig, feia quinze dies que no els feia, no podem tirar endavant, per tant vinc.

Quan realment el que val la pena és prendre'ns les coses en sèrio.

Clar, que les coses es facin bé. I enmig de tot això, m'imaginava l'escola que m'agradaria crear. Però no tenia preparació, perquè el magisteri que havia fet no valia per a res.

Tu anaves somiant, sola, com voldries que fos l'escola?

Sí. Hi veia defectes. L'escola hauria de cuidar això o allò. Però d'entrada en aquell moment no podies pensar en l'escola pública, era un desastre. Hauria de ser una escola en què tinguéssim diners per renovar-la i que hi pogués venir tothom, el que no podem fer és que només vinguin els que la poden pagar. Sola no ho podia pensar. Necessitava confiar-ho i compartir-ho amb algú. No tenia prou formació. Vaig anar a França a fer d'*aupair*, cuidava uns nens i tenia casa i menjar. Vaig aprendre moltíssim: vaig conèixer metodologies, didàctiques als instituts, vaig fer coses a la universitat. Va ser un reciclatge magnífic. Cuidava dos nanos bessons i, el seu pare, la primera cosa que em va ensenyar va ser, al lloc on hi havia les sabates, el fuet: "Quan ho necessiti, aquí el té". Els nens no em feien cas, era horrible, però mai el vaig fer servir. Entremig anava escrivint a dues o tres persones per maquinar l'escola, i una em va contestar: "*Sabrás que me he echado novio*", i això volia dir que ja no faria res. Vaig tornar, mentre que a França estudiaven Montessori, aquí a Barcelona em vaig apuntar a pedagogia, però estava endarrerit. Vaig conèixer la Marta Mata (<http://www.catorze.cat/noticia/8070/marta/mata/dret/nen/ser>), que es va apuntar al projecte d'escola, perquè tenia tot el procés de visió de la renovació pedagògica.

Què volies que tingués aquella escola?

Que agafés tots els aspectes de la vida, que no era només fer matemàtiques, sinó els valors: tenir ganes de fer les coses ben fetes. Els mestres han de veure el punt de llibertat i de responsabilitat dels nens, als nens de 4 anys no els hi pots donar tot fet. L'escola, a partir dels coneixements, t'ha d'ensenyar a pensar, a relacionar, a treure conclusions, a ser més persona.

És més humà.

Comptant que l'endemà tindràs una responsabilitat, que quan tinguis 14 o 16 anys no et trobaràs la vida feta, hauràs de saber triar, conèixer-te a tu mateix, saber el que et costa cada cosa. Els nanos, més que saber el resultat i els nivells marcats per notes (excel·lent, notable, suspens), han de tenir interès per ser qui són. "Les matemàtiques no m'agraden, tot i que m'hi esforço, però el que sí que m'agrada és la química. M'agrada molt". Que amb els estudis es pugui gaudir, que hi hagi una manera racional de plantejar les coses, que t'ajudi a ser més persona. No simplement a saber quina època va ser això, sinó a relacionar-ho tot. Que els alumnes, comptant que es barallaran, també s'ajudin.

Caldria fugir de la competitivitat i del pensar només en ells mateixos?

És un goig tenir una cosa que l'han fet amb companys, que és maca i que puguin dir: "Hi he participat". I si allò no ha tingut èxit, parlar junts per veure de quina altra manera ho podrien fer. Quan vaig treballar a la Molina, vaig veure com n'és d'important, poder treballar en equip entre mestres. El poder compartir la feina sense tenir manies, amb naturalitat, convençuts que tot el que volem és que allò funcioni.

Això voldria dir ser humil. A vegades hi ha mestres que diuen: "Això és la meva classe i què m'has de dir tu, si porto 40 anys fent-ho així".

Amb aquest nen sembla que t'has passat, eh? L'has renyat massa. Ai, no m'he atrevit a això. Sí home sí, prova-ho. Poder-ho parlar amb tranquil·litat és molt important.

En educació no pots anar a la teva.

No. I has de tenir un projecte, perquè cada escola en té un de diferent, allà al matí era esquiar i a la tarda fer deures.

I va arribar Talitha, l'escola que portaves anys somiant. Què fèieu que no es podia fer?

D'entrada, no vam tenir autorització per a l'escola fins deu anys després de funcionar. Quan començaves, demanaves l'autorització a l'ajuntament i venia un inspector a fer una inspecció. Depenent de com la veies, donava una aprovació, i ja tenies els llibres i la documentació per als nens. Quan va venir el primer, només érem 30 alumnes, tots els mestres érem gent entusiasta. L'inspector va fer un informe negatiu perquè ens va escoltar parlant en català. Aleshores cap altre inspector es va atrevir a dir que anava bé. Mentre feien primària, els estudis dels nens no estaven reconeguts.

Els llibres els fèieu vosaltres?

I tant.

T'havies d'espavilar com fos.

Buscàvem textos d'una banda i d'una altra. Aleshores hi havia enciclopèdies, però era massa esquemàtic i macarrònic. Volíem un ensenyament obert, preparar-los. Veure com, a partir de les llegendes del Timbaler del Bruc, podíem fer història, petits calaixos, que s'hi interessessin. Hi havia màquines d'escriure i paper carbó, explicàvem alguna cosa i després ho repassàvem.

Com us espavilàveu?

Mira, avui a matemàtiques he provat això. Ai quina bona idea. Ei, això és massa senzill per a aquests nens. La pedagogia la vam trobar fent-la, veient el que sí que anava bé i el que no. No n'hi ha prou amb explicar una cosa perquè el nen la sàpiga, l'ha de viure. Se l'ha de fer seva, hi ha de participar. Si el nen no sent seu el que li expliques, no ho aprendrà. Que ho vagin descobrint, tinguin l'edat que tinguin.

El franquisme educava amb por. Què guanyàveu educant sense?

Si eduques sense por, apropes els nens a la llibertat. La por és un fre sempre. Ens vam adonar que altres escoles estaven legalitzades. Per tant, havíem de vigilar per quan vingués un altre inspector.

Com us ho vau muntar?

Quan venia l'inspector, la persona que estava a la porta cridava un nen i li donava uns manyocs

de llapis: "Porta això a la classe". I quan a la mestra li arribava, sabia que hi havia l'inspector. Esborrem la pissarra: *miércoles, 4 de enero*. Guardem els llibres de català, traiem els de castellà. Avui posarem aquesta foto. I per què? Ara vindrà un senyor que li agrada molt més el castellà que el català, i és molt amic del senyor d'aquest retrato, així que també el posarem. Quan arribava jo l'entretenia al despatx, perquè tinguessin temps de canviar-ho tot. Mentrestant, anava sentint com els nens de parvulari cantaven en castellà. I jo patia pensant que no sabrien més cançons, i sí, sempre n'hi havia alguna. Un dia, que ho vam fer impecable, va arribar al final i va dir: *Todo está en castellano, pero aquí se respira en catalán*.

Amb tot això que m'expliques demostres que quan algú vol fer, fa.

Sí. La gent pagava segons les seves possibilitats i dins del pressupost entraven les excursions. De manera que hi anava tothom, i si no podíem permetre'ns anar massa lluny, anàvem més a prop, però hi anàvem tots.

Després, vas anar a treballar a la zona Franca i vas decidir anar-hi a viure.

Sí, per conèixer la seva realitat. A Talitha feia classe de llengua, sabia quins autors els agradaven. I allà no ho aconseguia. Fins que un dia hi havia un festival de Manuel Gerena (<https://www.youtube.com/watch?v=FoNJ5no-Ksw>), vaig agafar-ne un cartell, el vaig portar a classe i a partir d'això vam començar a treballar.

Vas connectar.

I un cop connectes, ja ets una més. Si no coneixes la realitat de l'escola on treballes difícilment t'hi pots apropar.

Quina actitud ha de tenir un mestre?

És indispensable conèixer la realitat dels alumnes i voler-t'hi acostar. Els mestres que diuen: "M'han enviat a treballar allà, i, mira, sort que entro a les vuit i surto a les cinc".

El canvi és passar de veure una queixa a veure'n una oportunitat.

A l'institut jo feia llatí, grec i llengua, era cap d'estudis, i ja coneixia els nens del barri. Estava tocant a les barracades de Can Tunis. Feia classe de llengua a 40 nens de primer, i a les finestres s'emparraven gitanos (que eren nois que no havien anat mai a l'escola, que vivien a les barraques) i deien: "*¿Qué estáis haciendo? ¡Señorita Rottenmeier!*" Abans de començar a classe, veia que era qüestió d'anar a fora, reunir-los a algun lloc, donar-los una pilota i llapis i papers perquè dibuixessin.

O sigui que tenies doble feina: havies de distreure els de fora i després anar a donar classe.

És que si no, no podia fer res. S'engrescaven i feien més cas a ells que a mi. I quan acabava la classe anava a veure'ls. *A ver qué habéis hecho: mire qué he dibujado, tengo todos los lapices, los he contado*. Eren joves molt ingenus, i segons en què, vells. Jo tenia un dos cavalls i els caps de setmana anava a buscar-los a les barraques: "*Voy al zoo, ¿quién quiere venir a ver elefantes?*" Set o vuit que venien per allà s'hi apuntaven: "*¿Qué es un elefante?*"

I te'ls enduies d'excursió?

Havia anat al zoo moltes vegades amb els nens de Talitha, però no amb aquests: passaven per sota les tanques, feien tombarelles per la gespa, bevien aigua dels animals. Em passava l'estona dient: "No! No! No!". I ells: "*¿Por qué no?*" I un d'aquests agafa un colom i diu: "*Mira, para tu cazuela*". I jo: "*Aquí ni se manga nada ni se pide nada. Comemos un bocadillo y vamos a ver el*

elefante", que n'estaven admirats. Descobria quantitat de coses amb ells.

Què et van ensenyar aquests nois?

El que tenien i el que no tenien. Les normes. Per què per una gespa no es pot fer una tombarella? Per què si hi ha una barra no pots enfilat-t'hi? Tot depèn de la manera com has viscut.

He vist a escoles que el dia de Nadal conviden els alumnes a dur un paquet d'arròs o del que sigui "per als pobres". Aquesta solidaritat em grinyola.

La solidaritat és compartir d'igual a igual. La primera cosa per ser solidari és estar convençut que som iguals. La beneficiència surt molt més cara que la justícia, però és més fàcil la beneficiència. Jo vaig fent la meua vida i a tu et dono el que a mi em sembla. Jo decideixo què és el que et dono, de dalt a baix. I el que està a baix diu gràcies però la distància cada vegada és més llarga. Tot el que sigui arribar a igualar és a favor de la convivència, de la pau, d'un món millor. Si no sempre n'hi ha un a dalt i un altre més a baix.

Què podem fer perquè els nens i les nenes no abandonin l'escola o perdin la il·lusió d'anar-hi?

Que l'escola els interessi. Et segueixo explicant la història aquesta?

Sí sí.

Els dissabtes i diumenges m'enduaia els nois de Can Tunis, vigilant que no es colessin, i cada setmana me n'enduaia de diferents: *"Mi chulo, que vaya mi chulo"*, deien les mares.

Devien al·lucinar que te'ls emportessis.

Sí, perquè no era mestra seva, era "la paia del instituto". Ni escola ni res, estaven en barraques. Els nens aquests també empipaven altres classes. Una mestra va dir: *"Ha venido un chico y me ha dicho que me amenazaba, con un cuchillo. Yo no tengo las oposiciones para venir aquí y ver como un mocoso me dice esto"*. Igual com a mi em deien señorita Rottenmeier a ella li feien això. Quan hi havia un problema, havia arribat el punt que el director m'enviava les mestres a mi, perquè jo ja més o menys parlava els nanos.

Et vas guanyar la seva confiança estimant-los.

Sí.

I no volien anar a l'escola?

Vivien en barraques, aïllats, passaven per les botigues i robaven.

Però devies veure algun canvi en ells?

Sí. Tant que l'associació de veïns va demanar que es fes un projecte per a can Tunis, que tinguessin vivenda, escola, seguretat social, treball. L'alcalde va fer un recorregut pel barri, va veure el que hi havia, com els nens sortien amb els peus enfangats, i va dir que sí. Els gitans van dir: *"Ja sabem qui ha de ser la directora de l'escola, la Teresa"*. L'alcalde m'ho va demanar, i vaig dir que sí, amb la condició que triés jo els mestres. Vaig pensar que si vindria un director nou, els nens els prendrien el pèl i no duraria gens. No se m'hagués acudit mai, perquè soc tímida, ni ballo ni canto. Havia connectat amb ells, si m'ho demanen, no hi podia fallar. Vam començar les cases, l'escola. Eren nens que no havien agafat mai un llapis, teníem una escola prefabricada. Els nens esmorzaven, dinaven i berenaven, que era el més important per als pares. Al principi

no sabien estar junts, es barallaven entre ells.

No pots menysprear mai un nen.

En absolut. Tu t'has de posar al seu nivell. Hi havia nens que no tenien idea de la seva pròpia imatge. Un dia, un nen de cinc anys que sempre plorava estava content i li vaig dir: *"Ahora verás lo guapo que eres cuando estás contento"*. El vaig posar davant del mirall i no va canviar la cara. Li dic: *"Quién es?"*. *"Es mi José"*, que era el germà que més se li assemblava. Molts d'ells no s'havien vist mai al mirall.

Un bon mestre és el que sap fer de mirall, també.

Sí. Vam arribar a fer colònies, ens van deixar una casa a Martorelles, la vam anar a veure i estava bruta. *"Això ho haurien de pintar"*. *"Home, però si venen amb gitanos"*. *"Precisament per això, no vindrem si la casa no està neta"*. Si està bruta, no es nota si s'embruta una mica més. En canvi, si està net, sí. En van passar 70 i la van deixar impecable.

És la importància de la mirada.

A l'hora d'organitzar les colònies, em vaig adonar que no havia pensat en una cosa. Les famílies venien i em deien que els seus fills no podien dormir amb els fills de tal perquè *"somos contrarios"*. Que amb la mentalitat paia, volia dir que eren famílies enemigues.

De manera que t'adaptaves tu a la seva vida, en comptes d'exigir-los que fos al revés.

"Si no va el mayor no irá al pequeño". Sí, havíem d'organitzar les colònies per famílies, i no passava res.

Quin és el valor que més valores?

Admetre que som diferents i conèixer els valors de cadascú.

Quina sort, que et vas atrevir a dir que no volies continuar traduït.

Sí, no sé què hauria fet.

Als 90 anys encara s'aprèn?

Clar, sempre s'aprèn. Llegint aprens moltes coses. Només les coses de la tecnologia, del mòbil.

Què et queda per fer?

No goso parlar d'ensenyament perquè no hi soc. Si no hi ets, no pots parlar. Quan venia algú a l'escola i donava consells com *"aquí hauríeu de fer això"*, jo li deia: *"Vine, estigués aquí i després d'una setmana en parlarem"*.

Escola Xavo-Xaví, 1989